

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

Усов Д.В., Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Незважаючи на те, що поняття «людської гідності» є ключовим для Загальної декларації прав людини, пильну увагу філософів та соціологів це поняття привернуло лише в останні десятиліття. Тоді як філософи розмірковують про честь та гідність людини, люди борються та страждають за них, про що й свідчить наша вітчизняна Революція Гідності. Життя поставило перед нами запитання: чи можливо обмежити, зупинити несправедливість, у таких її формах, як зневага, примус, невизнання? Відповідаючи на нього, як наголошують провідні сучасні філософи, ми мусимо виходити з того, що саме гідності належить одне з чільних місць серед інших моральних та соціальних цінностей: саме на неї люди мусять зважати у своїх взаєминах один з одним, адже вона – не пересічна моральна цінність, яка існує поруч з іншими цінностями, такими як свобода, справедливість чи право. На значущості людської гідності наполягає в одній із своїх останніх робіт «Концепт людської гідності і реалістична утопія прав людини» Ю. Габермас: саме «гідність людини є тим порталом, через який егалітарно-універсалістський зміст моралі імпортується в право. Ідея людської гідності – це той понятійний шарнір, який поєднує мораль рівної поваги до кожного з позитивним правом і демократичними правовими деклараціями». Вітчизняний філософ А. Єрмоленко в праці «Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи» також звертає увагу на проблему гідності людини як в широкому аспекті, так і в аспекті взаємин людини та природи. Він розгортає тезу про те, що «гармонічні відносини людини з природою є співвіднесеними з гармонією людських відносин, з гідністю людини», а не є способом простого виживання людини та суспільства.

Звернення до проблеми гідності зумовлене не лише поступовим переміщенням її у центр сучасних дискусій з філософії права, політичної та соціальної філософії, але й її постійно актуальним реально-практичним сенсом. Хоча тапер вже всесвітньовідомий автор теорії справедливості як чесності Дж. Ролз і визнає почуття власної гідності одним із найістотніших благ людини, варто зауважити, що вся його робота «Теорія справедливості» спрямована на пошуки шляхів побудови чесного, гідного людини суспільства. Окреслюючи основні аспекти відчуття людиною власної гідності, які полягають в переконаності індивіда у цінності свого життєвого плану та у впевненості в його здійсненні. Без цього переконання, продовжує свою думку мислитель, «нам може здатися, що нічого не варто робити, а коли які-небудь речі й мають для нас цінність, нам бракує волі за них змагатися. Всяке бажання, всяка діяльність стають для нас марними й пустими, і ми впадаємо в апатію й цинізм». Відповідно до вчення І. Канта про неможливість ставитися до людей, як до засобу, Ролз і формулює принцип «соціального мінімуму». В ньому він стверджує, що «всі соціальні цінності: свобода й можливість, прибуток і багатство, а також соціальні основи самоповаги, – мають розподілятися порівну, якщо тільки нерівний розподіл деяких, чи й усіх, цих цінностей не є всім на користь». А основна мета цього принципу полягає в тому, щоб додати до перспектив найменш успішних його членів ще й самоповагу. І вже на засадах чесно певного, чесно визначеного мінімуму благополуччя для всіх громадян може виникнути гордість за те, чого досягла людина, та її самоповага. Проте вже відомий дослідник проблеми людської

гідності А. Маргаліт звернув увагу на те, що вимога поваги до людської гідності не виконується тоді, коли вона стає не частиною системи чесного розподілу соціальних благ, а наслідком милості держави чи державних службовців. Осмислення цих проблем і привело автора до створення праці «Політика гідності: повага та зневага», де Маргаліт спирається на розуміння людської гідності іншими філософами, зокрема, М. Бубером та Е. Левінасом, та створює концепцію «порядного суспільства». Таким він називає суспільство, чії інституції нікого не принижують. Розрізняючи «стримане», «порядне» та «справедливе» суспільство, автор зазначає, що в першому відсутня жорстокість, в другому – приниження, а в справедливому суспільстві людей не ображають. Чому ж він зосереджується саме на «порядному суспільстві»? Бо його, вважає філософ, легше досягти, легше уникнути інституційного приниження людської гідності як фундаментального руйнування людської самоповаги, що втілюється в таких таких явищах як снобізм, втручання в приватне життя, бідність, безробіття та покарання. На думку А. Маргаліта, приниження – це не просто психологічна категорія, а реальне ставлення до людини як до об'єкта чи тварини, машини чи інвентарного номеру. Тож на відміну від важкодосяжного справедливого суспільства, порядокне суспільство, в якому інституції не принижують людей, є не таким вже й недосяжним і може бути початком, першим кроком до створення справедливого суспільства. Головне чого прагне Маргаліт – дослідити те, якими порядні люди не мають бути – байдужими одне до одного та, насамперед, – до людей беззахисних та слабких. Проте, на нашу думку, на цьому побажанні зупинятися не варто, мусимо говорити про взаємозв'язок ідеї людської гідності і соціальної справедливості, коли необхідність поважати людську гідність отримує практичну реалізацію завдяки системі справедливо організованих соціальних інститутів.

Проблеми становлення та функціонування в Україні відкритого, високо цивілізованого суспільства і побудова сучасно значущої шкали ціннісних соціальних регулятивів безпосередньо пов'язані з визнанням та культивуванням такої цінності як людська гідність. І на свободу сучасної людини варто поглянути з точки зору гідності та справедливості, щоб з'ясувати її відмінність від сваволі. Трагічною ми мусимо визнати не відсутність необмеженої свободи, а тлумачення її як сваволі, як свободи, яка не зважає на іншого і не соромиться цього.